

Невмержицький В.М. Психологічні питання морального розвитку особистості / В. М. Невмержицький // Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»: Зб. наук. праць. – Переяслав, 2020. – Вип. 56. – С 238-240. URL: <https://confscientific.webnode.com.ua/>

Володимир Невмержицький
(Київ, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНІ ПИТАННЯ МОРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Моральна сфера, як складний конструкт людської психіки і поведінки, характеризує ступінь особистісного розвитку індивіда. Про моральність особистості свідчить її моральна поведінка, коли власні погляди і переконання людини виконують функцію самоконтролю. Вироблення таких поглядів, переконань і відповідної поведінки складає сутність морального розвитку особистості.

Ключові слова: моральний розвиток особистості, моральна поведінка, саморегуляції поведінки, моральність особистості, морально зріла особистість.

The moral sphere, as a complex construct of the human psyche and behavior, characterizes the degree of personal development of the individual. A person's morality is evidenced by his or her moral behavior when one's own views and beliefs fulfill the function of self-control. Developing of such views, beliefs and appropriate behavior is the essence of the moral development of the individual.

Key words: moral personality development, moral behavior, self-regulation of behavior, personality morality, morally mature personality.

За роки незалежності в Україні створено передумови для оновлення змісту й технологій морального розвитку, формування гуманістичних цінностей та громадянської позиції особистості, і зокрема – у період дорослішання. В центрі морального виховного процесу постала особистість людини як найвищої

цінності. В основу системи морального розвитку особистості покладено національну ідею як консолідуючий чинник розвитку суспільства. При становленні особистості як морально стійкого суб'єкта особливого значення набуває розвиток самоактивності, національної свідомості та самосвідомості [1].

У проблемному полі сучасної психології в дослідженні морального розвитку особистості розрізняють чотири предметні сфери [2, 3]:

1) моральна поведінка, що визначає добровільне виконання норм моралі, навіть тоді, коли їхнє порушення принесе людині чималі вигоди і вона буде твердо впевнена в безкарності своїх дій; це вільний і правильний моральний вибір;

2) морально цінні і морально схвалювані ставлення до інших людей, гуманістичні й альтруїстичні почуття і стосунки: увага й інтерес до проблем інших людей, співчуття і допомога їм;

3) моральні знання, уявлення і судження. Вивчення розуміння дитиною моральних вимог, становлення понять відповідальності і справедливості, засвоєння критеріїв моральної оцінки, що передбачає дослідження особливостей певних періодів розвитку, через які проходить становлення цього когнітивного аспекту, проблеми найважливіших факторів, котрі визначають перехід від одного періоду розвитку до іншого, проблеми зв'язку когнітивного і поведінкового аспектів морального розвитку дитини;

4) моральні переживання, зокрема, дослідження переживання провини при порушенні дитиною норм поведінки, походження цих почуттів і переживань і їхній тісний зв'язок з реальною поведінкою дитини.

Усвідомлення логіки морального розвитку особистості базується переважно на розумінні моральної сфери особистості як складного конструкту людської психіки і поведінки, в основі якого лежить унікальне утворення, що отримало назву моральної свідомості [4].

Психологічний зміст структури моральної свідомості характеризує ступінь особистісного розвитку індивіда.

Моральний розвиток особистості інтерпретується як процес засвоєння визначених у суспільстві еталонів поведінки, у результаті цього вони стають регуляторами поведінки особистості [5, с. 80–89]. Відповідно до зазначеного, людина (дитина) намагається діяти за приписами моралі, дотримуватись моральних норм як основи реалізації людських стосунків. У різних умовах життя, дитині доводиться, згідно власного досвіду, розв'язувати моральні проблеми, покеровуючись засвоєними моральними критеріями (у контексті моральних ставлень, моральної свідомості та моральної самосвідомості). Моральна зрілість особистості детермінує контент саморегуляції поведінки. Саморегуляція базується на відповідальності дитини, на елементарному рівні вимогливості до себе.

Відображення дитиною суспільного буття відбувається як безпосередньо в практичній діяльності і спілкуванні, так і опосередковано – через оволодіння в процесі навчання і виховання суспільними ідеалами й ідеями, принципами і нормами.

Про моральність особистості можна говорити тільки тоді, коли моральна поведінка здійснюється в силу внутрішнього спонукання (потреби), коли власні погляди і переконання людини виконують функцію самоконтролю. Вироблення таких поглядів, переконань і відповідних їм звичок поведінки і становлять сутність морального розвитку.

Моральність особистості характеризує наявність різноманітних моральних якостей, які відображають елементи (критерії) її морального зростання до належного рівня. У площині обговорення властивостей морально зрілої особистості науковці не мають єдиного бачення проблеми і продовжують дискутувати.

Цікавим у контексті даного дослідження, зокрема, є перелік властивостей особистості, наведений Д. Шеффером: принциповість, ідеалістичність (особистісні риси - наявність чітких цінностей, прагнення до шляхетних вчинків, етичність, високорозвинена совість, законослухняність); надійність, вірність (чуйність, вірність, внутрішня міцність, подружня вірність,

шляхетність); інтегрованість (послідовність, сумлінність, розумність, працездатність); турботливість, здатність викликати довіру (чесність, довірливість, щирість, доброта, уважність); шляхетність (добродітність, шляхетність, справедливість); впевненість (енергійність, наполегливість, впевненість у собі) [6, с.754].

У наведених визначеннях відображено думку, що морально зрілі особистості не підпорядковуються суспільному диктату, тому що не купуються на матеріальне винагородження за підкорення такому тиску і не бояться покарання за порушення волі загальної маси. Особливість таких особистостей полягає у завершній інтерналізації (переході від зовні контрольованих дій до поведінки, опосередкованої внутрішніми стандартами) моральних принципів і у слідуванні цим ідеалам навіть при відсутності авторитетних фігур, що підкріплюють дану поведінку [6, с.754-755].

За думкою О.А. Павловської, мораль і моральність в єдності розкривають сферу належного, в залежності від конкретно-історичних умов можуть як повністю, або частково співпадати за своїм змістом, так і суттєво відрізнятися поміж собою, оскільки в моралі підкреслюється, насамперед, теоретичне уявлення, абстрактно виражене, соціально зумовлене бачення морально досконалого суб'єкта, а в моральній культурі – практично здійснюваний процес морального розвитку людини і суспільства, реальний рівень їхньої моральної зрілості [7, с. 14-17].

Моральна культура є комплекс особистісних якостей людини, що відображають систему його ставлення до самої себе, найближчого соціального оточення та макросередовища, включаючи суто етичні, соціально-культурні, соціально-економічні, соціально-правові, соціально-політичні та екологічні аспекти, бо всі вони, певною мірою, мають етичний сенс, оскільки всі соціальні відносини опосередковуються моральними відносинами. Мораль завжди регулює поведінку особистості в інтересах певної соціальної спільноти. Разом з цим, її вимоги виконуються добровільно, за внутрішніми переконаннями.

Основним критерієм моральності особистості є її реальні вчинки. Це відстоювання загальнодержавних та національних інтересів, піклування про примноження суспільного блага, відстоювання справедливих відносин між суб'єктами діяльності, чуйність і такт по відношенню до інших, які, насамперед, утворюються на підґрунті доброзичливих почуттів, моральної свідомості і гуманістичного мислення [8, с.13].

Таким чином, у перебігу морального розвитку особистості відбувається поступове формування її моральної автономії. Досягнення цієї автономії означає розвиток моральної свідомості, мотивів моральної поведінки, наявність правильно сформованого сумління, розуміння і вільний вибір моральних принципів, що не суперечать благу інших людей; також це формує моральні цінності, здатність оцінювати вчинок або відчувати почуття провини.

У той же час психологічні дослідження, щодо морального розвитку людини, свідчать про важливість цього питання для формування особистості. При цьому однією з найважливіших особливостей життя людини визнається те, що вона постійно розвивається, прагне зрозуміти себе та свою поведінку через узгодження не тільки із своїм інтелектуальним та соціальним, але і з моральним розвитком. Хоча розвиток є динамічним явищем, він є свого роду зусиллям, боротьбою людини з самою собою на шляху до більшої зрілості. Це зусилля прикладається у перебігу усього життя, коли доводиться приймати рішення, вирішувати безліч різних питань і проблем, які також мають моральний характер. І хоча моральний розвиток людини є складною проблемою, він і в подальшому буде предметом досліджень у теоретичній та емпіричній площині.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Боришевський М. Й. Дорога до себе: Від основ суб'єктності до вершин духовності: монографія. Київ: Академвидав, 2010. 416 с.
2. Якобсон С. Г. Психологические проблемы этического развития детей. Москва: Педагогика, 1984. 144 с.

3. Заблоцька С. І. Психологічні умови розвитку моральних форм поведінки у навчально-ігровій діяльності дошкільників: дис... канд. психол. наук : 19.00.07. Дрогобич, 2013. 204 с.
4. Павелків Р. В. Розвиток моральної свідомості та самосвідомості в молодшому шкільному віці: автореф. дис...д-ра. психолог. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». К., 2005. 40 с.
5. Божович Л. И., Конникова Р. Е. О нравственном развитии и воспитании детей. *Вопросы психологии*. 1985. № 1. С. 80–89.
6. Шэффер Д. Дети и подростки: психология развития; пер. с англ. под ред. А.С. Батуева. Санкт-Петербург: Питер, 2003. 976 с.
7. Павловская О. А. Нравственность. Личность. Трудовой коллектив: монография. Минск: Навука і тэхніка, 1991. 96 с.
8. Донцов А. В. Моральна культура вчителя: монографія. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна., 2008. 240 с.